

TILBURG

Jaargang 3, nr. 1
april 1985

Tijdschrift voor geschiedenis,
monumenten en cultuur
Verschijnt vier maal per jaar

ISSN: 0168-8936

Uitgave

Stichting tot Behoud van
Tilburgs Cultuurgoed
K.v.K. S 096029

Redactie

Ronald Peeters
Ton Wagemakers

Stukken voor de redactie te zenden
aan redactie-secretariaat
Montfortanenlaan 96,
5042 CX Tilburg.

Abonnementen

Jaarabonnement f 27,50
instellingen en bedrijven f 32,50
Losse nummers f 6,95
(verkrijgbaar in de boekhandel)
Abonneren door overmaking
op de rekening van
de Stichting tot Behoud van
Tilburgs Cultuurgoed,
Beeklaan 57,
5032 AB Tilburg.

AMRO-bank rek.nr. 42.81.63.343,
gironummer bank 1091055
onder vermelding van
"abonnement 1985".

Omslagfoto:

De 100-jarige Annekee met haar
dochter in de weverswoning aan de
Reitse Hoevenstraat 64, 14 juli
1905.

Foto's:

Coll. Gemeentearchief Tilburg.

Druk: H. Gianotten b.v. Tilburg

Ten geleide

De derde jaargang van "Tilburg" wordt geopend met een artikel over de molen aan de Broekhoevenseweg. De auteur Jacques Akerboom, directeur van de Federatie Noordbrabantse Monumentenoverleg, legt uit hoe relevant het behoud dan wel de eventuele sloop van dit molenrestant zou kunnen zijn.

Henk van Doremalen, die al eens eerder voor dit tijdschrift heeft geschreven, vertelt over een door hem ontdekt procesdossier over de ongeregelde heden in de wijk Veldhoven (Wilhelminapark e.o.) in 1858, die ontaardden in rellen tegen de politie.

Ton Wagemakers bespreekt in zijn serie Textieltekens (V) de op de rijksmonumentenlijst geplaatste weverswoning van de 102-jarige Annekee in de Reitse Hoevenstraat. Hij geeft ons een heldere kijk op de woon- en werkomstandigheden van de vroegere thuiswevers.

Tot slot een uitvoerige rubriek "Tilburg Kort" met nieuws over recent verschenen boeken en brochures over Tilburg.

De redactie

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van Boekhandel Gianotten B.V., Vollenhoven Groot-Olie B.V. en Melis Gieterijen B.V.

Inhoud

Bij het verdwijnen van een monument Jacques Akerboom	4
"De plaats is op deze oogenblik in oproer" De rellen op Veldhoven in 1858 Henk van Doremalen	7
De weverswoning van Annekee Tilburgse textieltekens (V) Ton Wagemakers	13
Tilburg kort	16

De weverswoning van Annekee Tilburgse textieltekens (V)

door **Ton Wagemakers**

Onlangs is door de gemeenteraad besloten om te starten met de restauratie van een aantal weverswoningen in de Reitse Hoevenstraat. Onder de Tilburgers is vooral één bewoonster bekend geworden: de 102-jarige Annekeeke. Door foto's, bouwhistorisch onderzoek en een mondelinge getuigenis kunnen we de weverswoning van Annekee

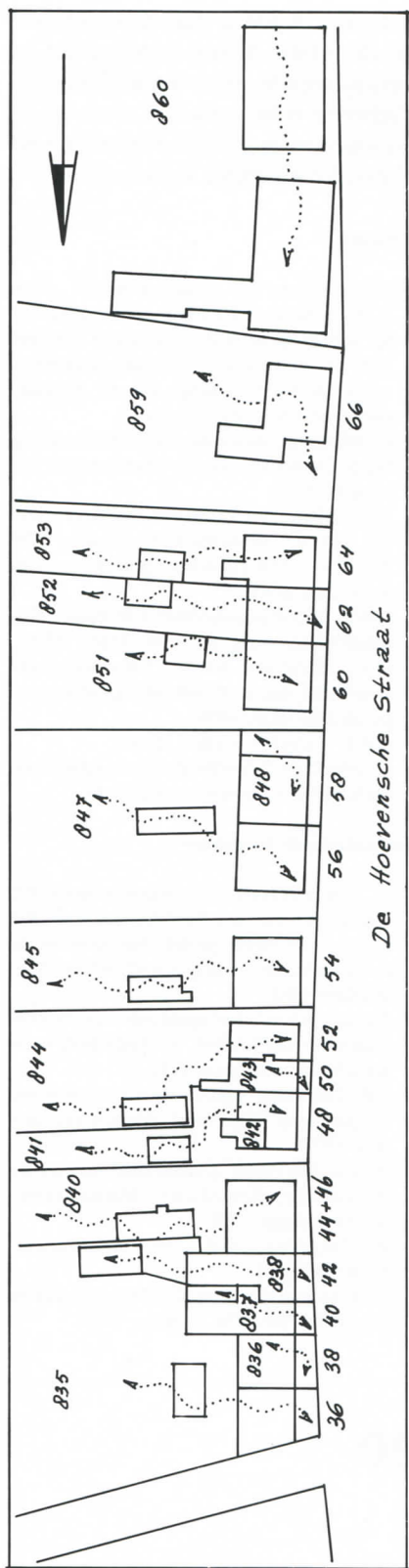
en de buurt beschrijven en bekijken.

Op 14 juli 1805 werd Anna Cornelia geboren als dochter van Waltherus van Pelt en Gertrudis Kruysen. Zij overleed op 19 juli 1907, na heel haar leven in de herdgang de Hoeven gewoond te hebben. Achtereenvolgens zullen we de geschie-

denissen van de buurt, de familie en haar woning vertellen.

De Hoeven

Al in de oudst bewaarde bronnen over Tilburg wordt de herdgang de Hoeven vermeld. Hij is vermoedelijk in de latere Middeleeuwen ontstaan. De Hoeven was een brede,

Weverswoningen aan de Reitse Hoevenstraat. Naar kadastrale kaart van landmeter Gosteli, 1902 (tekening John Goeijers, gemeente-archief, 1985).

langgerekte straat, lopend van de Hasselt naar de Reit, waarlangs verspreid boerderijen lagen. De Tongerlose Hoef is nog steeds een teken van de vroegere agrarische betekenis van het gebied.

In de achttiende eeuw zien we, op een kaart van Diederik Zijnen, schuin tegenover deze hoeve een verdichting van de bebouwing ontstaan (zie 'Tilburg' 1984 nr. 3, p. 11). Het is de plaats waar nu de weverswoningen liggen. Werd er toen al geweven? Gezien de perceelvormen en de nabijheid van de abdijbezittingen de Tongerlose Hoef en de Bisschopshoeve, mag verondersteld worden dat er op de eerste plaats voor eigen rekening of in loondienst geboerd werd. Het spinnen en weven zou dan een aanvullende verdienste geweest kunnen zijn. In ieder geval weten we uit het begin van de negentiende eeuw, door "De lijsten van wollegetouwen en trekdieren", dat er in de Hoeven zestien grote en elf kleine getouwen stonden. Deze waren verdeeld over ongeveer 60 huizen. De voorzichtige conclusie kan getrokken worden, dat in een derde deel van de huizen houten getouwen stonden. Nu is het moeilijk om precies aan te geven, waar die thuiswevers en -weefsters woonden. In de Volkstellingen staan wel de beroepen zoals wever vermeld, maar niet of het in eigen woning dan wel op de fabriek werd uitgeoefend. Pas rond 1900 kunnen we op basis van een kadastrale kaart, een adresboek en mondelinge getuigenissen een getrouw beeld geven. Cees Robben heeft enige jaren geleden met de broers H. en C. Kolen, voormalige bewoners van de Tongerlose Hoef, over thuiswevers gesproken. Ik heb dat ook gedaan met de Hasseltse wever Jaonneke Janssens (geboren 1889), die bekend was met de Hoeven van begin 1900. Van de zestien woningen in 1902 blijkt er dan in zeven door thuiswevers gewerkt te worden: nr. 42 Jaon de Louw; nr. 44 Pietje Reijnen; nr. 56 Toon van de Wouw; nr. 58 Nillis Mommers; nr. 60 Naontje van Gelooven; nr. 62 Pietje van Gorp en dochter Cornelia; nr. 64 de broers Rein en Kees van Gorp. Twee conclusies kunnen eraan verbonden worden: in de woningen werken relatief nog vele thuiswevers en het weven blijkt zich rond 1900 vooral te concentreren op het laatste deel van de rij. Vanaf de jaren '90 van de vorige eeuw was het thuisweven snel aan het afnemen en ging het groot-

ste deel van de wevers naar de fabriek om op ijzeren getouwen te werken. Het zijn vooral de oudere wevers van de buitengebieden die weigeren de fabriek in te gaan. Het groepje weverswoningen aan de Reitse Hoevenstraat staat eigenlijk als symbool voor deze laatste groep wevers die het ambacht thuis uitoefenden. De zonen van Annekee: Pietje, Kees en Rein horen daarbij.

Annekee

Ze stamde uit een echte weversfamilie die in de Hoeven zeer bekend was. Al op de eerder genoemde kaart van Zijnen uit 1759 zien we twee tegen elkaar staande woningen, de latere nummers 52 en 54, waarin haar vader Waltherus en zijn broer Gerardus de getouwen laten kleppen. De beroepen van hun kinderen geven aan dat er ook gespind en gepluisd werd. Bij haar oom Gerardus woont nog de spinster Cornelia Bertens in.

Op 22-jarige leeftijd treedt Annekee in het huwelijk met de arbeider-tuinier Bernardus van Gorp uit de Hoeven. Ze krijgen zeven kinderen. Het moet een zware tijd voor Annekee geweest zijn, toen haar man vroeg stierf en zij letterlijk alleen de eindjes aan elkaar moest knopen. Nog eens twee kinderen sterven aan typhus, net degenen die voor inkomsten zorgen. Ondanks alle misère slaat ze zich erdoorheen, de zonen leren het weversvak en kunnen de kost mede voor haar verdienen. Het gaat zelfs goed in de jaren '60 van de vorige eeuw, omdat als gevolg van de Amerikaanse Secessieoorlog de aanvoer van katoen sterk terugliep en zo de vraag naar wol snel steeg. De thuiswevers kregen het druk, wat hun inkomsten ten goede kwam. Het leidde in Tilburg tot een verhoogde bouwactiviteit. Tegen deze achtergrond wordt het begrijpelijk dat Annekee en haar weverszonen in de jaren '70 een stuk grond in de Reitse Hoevenstraat bouwrijp laten maken en er twee weverswoningen op laten zetten. Op nr. 62 komt haar zoon Piet met zijn gezin en op nr. 64 gaat zijzelf met een dochter en twee zonen wonen. In deze woning zal ze 100 jaar worden en twee jaar later sterven. Aan het feest voor haar 100ste ver-

jaardag hebben we de hier afgebeelde foto van Henri Berssenbrugge uit 1905 te danken.

De weverswoning

In een gesprek met Jaonneke Janssens (JJ) heb ik (TW) deze foto laten zien, waar Annekee met d'r zondagse mutsje schuin voor het getouw zit.

TW Kunt u zich haar herinneren?
 JJ Meestal lag ze in bed. Ik moest er "lijsten" brengen van Janssens de Horion. Daar werkte mijn vader. Je hebt altijd "lijsten", daar lopen de pinnetjes door van de droogmachine. Het viel af met het kleiner maken. Het was maar zó breed.

TW Twee centimeter. U ging die daar brengen?

JJ Ik ging die daar brengen. Het was maar 'n baal, zo groot als de ketting was. Het moest apart gelijmd worden, omdat het garen gewoonlijk dikker was als de ketting-

draden. Als ze die nou gelijk door het lijmmachine draaiden, dan persten die de lijm eruit en de ketting werd dan veel te hard. Ze werden gelijmd door de zoon van Annekeeke.

Op de kadastrale kaart van 1902 zien we schuin achter de weverswoning nr. 64 een gebouwtje. Dit zal vermoedelijk de lijmerij geweest zijn, waar een van de zonen van Annekee de lijmmachine bediende.

Volgens Jaonneke woonde ze met haar dochter Jaan en haar zonen Rein en Kees in het huis.

TW Werkten de zonen alle twee thuis?

JJ Ze werkten thuis voor Janssens de Horion.

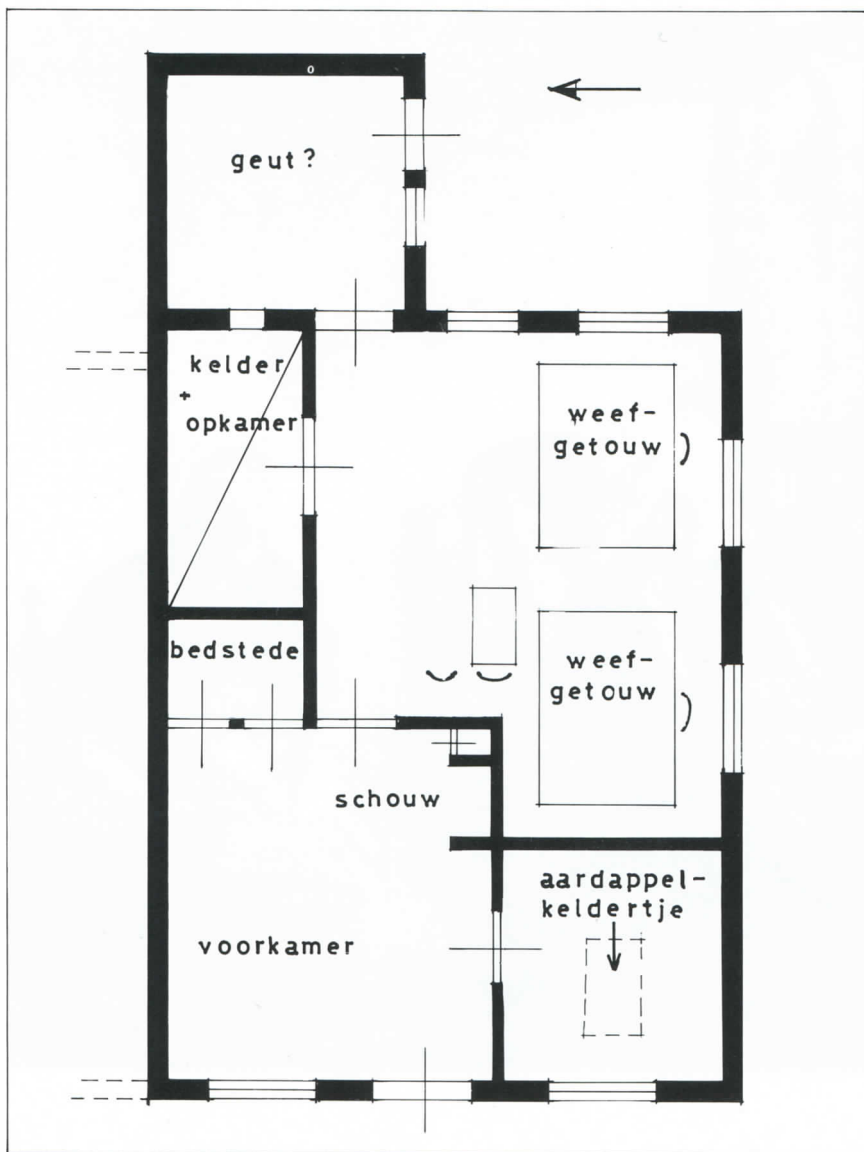
TW Stonden in het huis een of twee getouwen?

JJ Ik kan me dat niet herinneren. Ik hoefde maar die "lijsten" af te geven en ik kon weer weg.

TW Weet U wat ze daar weefden?

JJ Vroeger was het gewoon een keper-getouw. Keper of plat.

Eén of twee getouwen? In de Volkstellingen worden zowel Rein als Kees wevers genoemd. De twijfel van Jaonneke kan te maken hebben met het feit dat hij Kees nauwelijks gekend heeft. Deze stierf namelijk op 3 november 1901 op 60-jarige leeftijd, toen Jaonneke pas twaalf jaar was. Zijn bezoeken aan Annekee's weverswoning hebben vooral plaatsgevonden tussen 1901 en 1905. Behalve de mondelinge getuigenis en de interieurfoto is er nog een andere mogelijkheid van onderzoek: de opmeting. Door de bouwhistorische medewerker van de gemeentelijke monumentencommissie, H. Ruiter, is in 1979 de vermoedelijke plattegrond van deze woning getekend. Op basis van de interieurfoto, de kadastrale kaart en de getuigenis van Jaonneke heb ik enige wijzigingen in deze plattegrond aangebracht. De afge-

Plattegrond van de weverswoning van Annekee, Reitse Hoevenstraat 64. Reconstructie H. Ruiter en T. Wagemakers (tekening John Goeijers, gemeente-archief, 1985).

beelde tekening laat zich als volgt lezen. Men "valt met de deur meteen in huis". In de voorkamer bevindt zich de schouw. Die moet voorzien zijn geweest van een inge-

bouwde ijzeren stookruimte waarop gekookt werd. Naast de schouw was een hoge, smalle ingebouwde kast. In de hoek van de voorkamer bevond zich een ingebouwde bed-

stede. Aan de voorzijde was verder een (slaap?)kamertje met een aardappelkelder. De deur naast de schouw gaf toegang tot de weefkamer. Er blijkt ruimte te zijn voor twee weefgetouwen. De interieurfoto laat zien dat het noorderlicht van achter de rug van de wever valt op het weefgetouw. Schuin ervoor is een tafel geplaatst met twee stoelen. Vanuit de weefkamer kom je met een trapje in de opkamer. Dit trapje is opklapbaar, hieronder bevindt zich de toegang tot de kelder. Tenslotte komen we in het achterhuis, waar zich waarschijnlijk de geut bevond. "Ik ging er altijd achter binnen, door het achterhuis", vertelde Jaonneke. Het was gebruikelijk dat de voordeur dichtbleef. Via een leer kon men door een luik de zolder bereiken. Deze stond in open verbinding met die van nr. 62 en was verder niet ingedeeld. Op zolder werd niet geslapen. Tot zover de weverswoning van Annekee.

Tenslotte wil ik hier pleiten voor een (nieuw) onderzoek naar de weverswoningen nrs. 56 tot en met 62, welke naast nr. 64 nog "in functie" waren rond 1900. Te zijner tijd kan zo voor het laatste deel van de weverswoningen een verantwoorde conservering en eventuele restauratie plaatsvinden.

Gebruikte bronnen

Actum Tilliburgis, jrg. 7(1976) nr. 3/4.
Gespreksarchief Ton Wagemakers Tilburg, gesprek met Jaonneke Janssens op 9 juni 1981(Code B5).
Rapport weverswoningen Reitse Hoevenstraat no. 36-66. Tilburg 1979.
Volks- en beroepstellingen gemeente Tilburg.